

ارزیابی تبلور سیاست‌های اقتصاد مقاومتی در برنامه هفتم توسعه

علی یونسی*

چکیده

بدیهی است که دستیابی به آرمان‌های نظام حکمرانی اسلامی به یک اقتصاد مستقل و قوی نیاز دارد و در بیانیه گام دوم، اقتصاد مقاومتی به‌عنوان یکی از مهم‌ترین راهکارها برای رفع مشکلات اقتصادی مطرح شده است. از این رو، به نظر می‌رسد اقتصاد مقاومتی پیش‌نیاز دستیابی به یک نظام حکمرانی اسلامی است و برنامه‌ریزی برای دستیابی به تدابیر آن، ضروری است. یکی از شئون مهم برنامه‌ریزی در کشور، برنامه‌های پنج‌ساله توسعه است. برنامه پنج‌ساله هفتم توسعه برای سال‌های ۱۴۰۲ تا ۱۴۰۶ در حالی تصویب شده است که بیش از ده سال از ابلاغ سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی می‌گذرد. واضح است که هرچه تبلور تدابیر اقتصاد مقاومتی در برنامه هفتم توسعه بیشتر باشد، امید به کاهش چالش‌های اقتصادی ایران کمتر و رسیدن به ابعاد حکمرانی انقلابی سریع‌تر خواهد بود. این مقاله تلاش می‌کند با استفاده از روش تحلیل کمی و کیفی و با واکاوی در ابعاد

۱. استادیار گروه اقتصاد، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران. (نویسنده مسئول) Email: younessi@pnu.ac.ir

بیست و چهارگانه سیاست‌های اقتصاد مقاومتی و فصول بیست و چهارگانه برنامه هفتم توسعه به این سؤال پاسخ دهد که موفقیت برنامه هفتم توسعه در توجه به تدابیر اقتصاد مقاومتی برای نیل به نظام حکمرانی اسلامی چند درصد است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد برنامه هفتم توسعه تا ۸۶ درصد از انتظارات سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی را پوشش داده است و ۱۴ درصد از نکات سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی در برنامه هفتم جایی نداشته و به آن اشاره نشده است.

کلیدواژه‌ها:

نظام حکمرانی اسلامی، برنامه هفتم توسعه، سیاست‌های اقتصاد مقاومتی، طبقه‌بندی JEL: K۲۰، k۱۰ و k۰۰.

۱. مقدمه و بیان مسئله

یکی از نقاط قوت و الزام‌آور رشد و توسعه در هر کشوری، تهیه سیاست‌های کلی است. در طول سال‌های گذشته، سیاست‌های کلی نظام در حوزه‌های مختلف توسط مجمع تشخیص مصلحت نظام آماده و از سوی مقام معظم رهبری ابلاغ شده است. بدیهی است چنانچه برنامه‌های اجرایی کشور متناسب با سیاست‌های کلی نظام نباشد، انحراف منابع از اهداف کلی نظام اجتناب‌ناپذیر خواهد شد و دستیابی به نظام حکمرانی اسلامی دشوارتر خواهد بود.

یکی از مهم‌ترین سیاست‌های کلی نظام، اقتصاد مقاومتی است که اگر قوانین و برنامه‌های اجرایی مناسب با این الگو وضع نشود، دستیابی به تدابیر آن یا دست‌یافتنی نخواهد بود یا با تأخیر بسیار زیاد حاصل خواهد شد. دستیابی به آرمان‌های نظام حکمرانی اسلامی، امری است که به برنامه‌ریزی متناسب با جهان‌بینی، الزامات، منابع و اهداف انحصاری آن نیاز دارد. به نظر می‌رسد برای رسیدن به یک نظام حکمرانی اسلامی، اقتصاد قوی به‌عنوان یک متغیر مهم نقش دارد. هرچند در نظام حکمرانی انقلابی - اسلامی اقتصاد قوی هدف نیست، اما وسیله مهم و مؤثری است که بدون آن نمی‌توان به اهداف نظام حکمرانی اسلامی رسید.

برنامه‌های پنج‌ساله توسعه، تلاشی برای قانون‌گذاری و هدایت‌داری‌ها و منابع کشور برای رسیدن به اهداف سیاست‌های کلی نظام است. یکی از شئون مهم برنامه‌ریزی در کشور، برنامه‌های پنج‌ساله توسعه است. برنامه پنج‌ساله هفتم درحالی تصویب شده است که بیش از ده سال از ابلاغ سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی می‌گذرد و انتظار می‌رود در این برنامه، توجه به تدابیر این سیاست در بهترین سطح خود باشد و تدابیر اقتصاد مقاومتی در فصول مختلف برنامه هفتم توسعه مشاهده شود.

واضح است که هرچه تبلور تدابیر اقتصاد مقاومتی در برنامه هفتم توسعه بیشتر باشد، امید به کاهش چالش‌های اقتصادی و افزایش سرعت در رسیدن به نظام حکمرانی اسلامی بیشتر خواهد بود. لذا، پاسخ به این سؤال که چقدر از تدابیر اقتصاد مقاومتی در برنامه هفتم توسعه تبلور یافته، بسیار مهم است، چراکه تبلور ضعیف این تدابیر در برنامه هفتم باعث افزایش چالش‌های اقتصادی پیشرفت

ایران شده است و خود مانع دستیابی به اهداف تعیین شده در اقتصاد مقاومتی و آرمان‌های نظام حکمرانی اسلامی خواهد شد.

۲. ادبیات موضوع و پیشینه

۲-۱. مبانی نظری

مقام معظم رهبری در بیانیه گام دوم، هفت توصیه مهم را خطاب به ملت شریف ایران و به‌ویژه جوانان بیان فرمودند. در توصیه سوم به موضوع مهم اقتصاد می‌پردازند. براساس این توصیه، اقتصاد در تراز نظام انقلابی ترسیم می‌شود و در نظام انقلابی اقتصاد قوی هدف نیست، اما وسیله‌ای مهم و مؤثر است که بدون آن نمی‌توان به اهداف نظام انقلابی رسید. یک اقتصاد ضعیف، زمینه نارضایتی‌های داخلی و دخالت خارجی را در کشور فراهم می‌کند و موجب ضعف نظام انقلابی شده و بالعکس، یک اقتصاد قوی موجب رضایت داخلی ملت و نفوذناپذیری نظام انقلابی می‌شود (سیف و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۸).

لذا سؤالی که مطرح می‌شود، این است که با چه الزامات اقتصادی‌ای برای تحقق نظام حکمرانی انقلابی - اسلامی مواجه هستیم. الزامات اقتصادی برای تحقق نظام انقلابی در یک کلام، اقتصاد مستقل است. ایجاد و تقویت اقتصاد مستقل مبتنی بر تولید انبوه و باکیفیت، توزیع عدالت‌محور، مصرف بدون اسراف و تصمیمات مدیریتی خردمندانه است؛ یعنی یک اقتصاد در تراز نظام انقلابی، شامل چهار ویژگی فوق است.

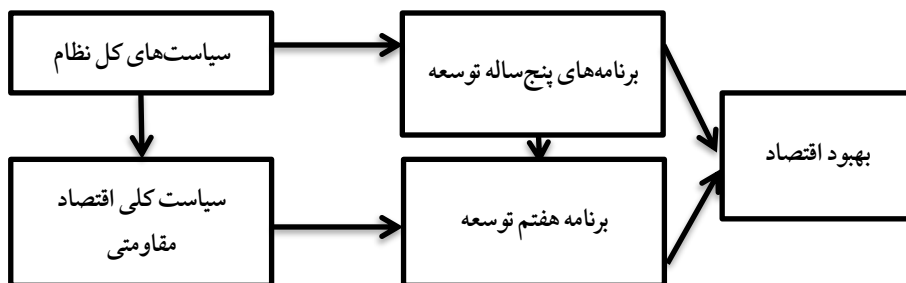
براساس شواهد تجربی و متن بیانیه گام دوم، در مسیر دستیابی به یک اقتصاد مستقل با مشکلاتی مواجه هستیم که می‌توان آنها را به دو بخش داخلی و خارجی تقسیم کرد: مشکلات بخش خارجی، تحریم‌ها و اثرات منفی نظام سرمایه‌داری است و مشکلات بخش داخلی، شامل وابستگی به درآمدهای نفتی و دولتی بودن بخش‌هایی از اقتصاد که در حیطه وظایف دولت نیست، نگاه به خارج، استفاده اندک از ظرفیت نیروی انسانی کشور، بودجه‌بندی نامناسب، ثبات نداشتن سیاست‌های اقتصادی، رعایت نکردن اولویت‌ها و وجود هزینه‌های زائد و حتی مسرفانه، در بخش‌هایی از دستگاه‌های حکومتی است. نتیجه این عیوب، مشکلات در زندگی مردم، بیکاری جوانان، فقر و...

است.

تا زمانی که نتوان این عیوب را رفع کرد و به یک اقتصاد مستقل رسید، حل مشکلات آسان نخواهد بود و دستیابی به همه ارکان نظام حکمرانی انقلابی - اسلامی با تأخیر مواجه خواهد شد. لذا، ضروری است به الزامات اقتصادی نظام انقلابی پرداخته شود و راه‌حل‌هایی مناسب برای دستیابی به اقتصادی در تراز نظام حکمرانی انقلابی طراحی و اجرایی شود.

یکی از روش‌های دستیابی به اقتصاد مستقل، سیاست‌های اقتصاد مقاومتی است که باید برنامه‌های اجرایی برای همه بخش‌های آن تهیه و در دولت‌ها پیگیری شود. در این میان، درون‌زایی اقتصاد کشور، مولد شدن و دانش‌بنیان شدن آن، مردمی کردن اقتصاد و تصدی‌گری نکردن دولت و برون‌گرایی با استفاده از ظرفیت‌های کشور، از موارد مهم این راه‌حل است.

شکل شماره ۱: مدل تحقیق

حال این سؤال مهم مطرح می‌شود که آیا برنامه هفتم توسعه در ابعاد اقتصادی، تضمین‌کننده اجرایی شدن سیاست‌های اقتصاد مقاومتی برای دستیابی به اقتصاد مستقل به‌عنوان یک متغیر مهم و تعیین‌کننده ایجاد نظام حکمرانی اسلامی است یا خیر؟

این پژوهش تلاش می‌کند با واکاوی برنامه هفتم توسعه و انطباق آن با سیاست‌های اقتصاد مقاومتی، میزان تبلور سیاست‌های اقتصاد مقاومتی در برنامه هفتم را مورد بررسی قرار دهد.

الف) سیاست‌های کلی نظام

هر کشوری برای هدایت توانمندی‌ها و پتانسیل خود به سمت هدف غایی، نیازمند داشتن نقشه راه در کوتاه‌مدت، میان‌مدت و بلندمدت است. سیاست‌های کلی در هر کشوری افق بلندمدت

اهداف را نشان می‌دهند و برای رسیدن به این اهداف، برنامه‌ریزی می‌شود. در کشور ما از سال ۱۳۷۷ تاکنون، ۴۱ سیاست کلی تدوین و ابلاغ شده که در جدول شماره (۱) این سیاست‌ها ذکر شده است.

جدول شماره ۱: سیاست‌های کلی نظام

ردیف	تاریخ ابلاغ	نوع سیاست کلی
۱	۱۳۷۷/۰۷/۱۱	سیاست‌های کلی «شبکه‌های اطلاع‌رسانی رایانه‌ای»
۲	۱۳۷۹/۱۲/۲۰	سیاست‌های کلی «بخش معدن»
۳	۱۳۷۹/۱۲/۲۰	سیاست‌های کلی بخش «حمل و نقل»
۴	۱۳۷۹/۱۲/۲۰	سیاست‌های کلی «منابع طبیعی»
۵	۱۳۷۹/۱۲/۲۰	سیاست‌های کلی «منابع آب»
۶	۱۳۷۹/۱۲/۲۰	سیاست‌های کلی «امنیت اقتصادی»
۷	۱۳۷۹/۱۲/۲۰	سیاست‌های کلی نظام در زمینه «انرژی»
۸	۱۳۸۱/۰۷/۲۸	ابلاغ سیاست‌های کلی «امنیت قضایی»
۹	۱۳۸۲/۰۸/۱۲	سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران در «افق ۱۴۰۴»
۱۰	۱۳۸۴/۰۳/۰۱	ابلاغ سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی
۱۱	۱۳۸۴/۰۶/۲۵	ابلاغ سیاست‌های کلی نظام برای پیشگیری و کاهش خطرات ناشی از سوانح طبیعی و حوادث غیر مترقبه
۱۲	۱۳۸۵/۰۴/۱۱	ابلاغ سیاست‌های راهبردی و بسیار مهم نظام درباره بند ج اصل ۴۴ قانون اساسی
۱۳	۱۳۸۵/۰۷/۱۰	سیاست‌های کلی مبارزه با مواد مخدر
۱۴	۱۳۸۸/۰۹/۰۲	ابلاغ سیاست‌های کلی قضایی (پنج‌ساله)
۱۵	۱۳۸۹/۰۱/۳۱	ابلاغ سیاست‌های کلی نظام اداری
۱۶	۱۳۸۹/۰۴/۱۵	تعیین و ابلاغ سیاست‌های کلی اصلاح الگوی مصرف
۱۷	۱۳۸۹/۱۱/۲۹	ابلاغ سیاست‌های کلی نظام در امور «شهرسازی»
۱۸	۱۳۸۹/۱۱/۲۹	ابلاغ سیاست‌های کلی نظام در امور «تشویق سرمایه‌گذاری»

ردیف	تاریخ ابلاغ	نوع سیاست کلی
۱۹	۱۳۸۹/۱۱/۲۹	ابلاغ سیاست‌های کلی نظام در امور «امنیت فضای تولید و تبادل اطلاعات و ارتباطات (افتا)»
۲۰	۱۳۸۹/۱۱/۲۹	ابلاغ سیاست‌های کلی نظام در امور «ترویج و تحکیم فرهنگ ایثار، جهاد و ساماندهی امور ایثارگران»
۲۱	۱۳۸۹/۱۱/۲۹	ابلاغ سیاست‌های کلی نظام در امور «پدافند غیرعامل»
۲۲	۱۳۸۹/۱۱/۲۹	ابلاغ سیاست‌های کلی نظام در امور «مسکن»
۲۳	۱۳۹۰/۰۴/۲۸	ابلاغ سیاست‌های کلی اشتغال
۲۴	۱۳۹۰/۰۹/۲۱	ابلاغ سیاست‌های کلی «آمایش سرزمین»
۲۵	۱۳۹۱/۰۹/۲۹	ابلاغ سیاست‌های کلی نظام در بخش «کشاورزی»
۲۶	۱۳۹۱/۰۹/۲۹	ابلاغ سیاست‌های کلی نظام در موضوع «خودکفایی دفاعی و امنیتی»
۲۷	۱۳۹۱/۰۹/۲۹	ابلاغ سیاست‌های کلی نظام در بخش «صنعت»
۲۸	۱۳۹۱/۱۱/۲۴	ابلاغ سیاست‌های کلی تولید ملی، حمایت از کار و سرمایه ایرانی
۲۹	۱۳۹۲/۰۲/۱۰	ابلاغ سیاست‌های کلی ایجاد تحول در نظام آموزش و پرورش.
۳۰	۱۳۹۲/۱۱/۲۹	ابلاغ سیاست‌های کلی «اقتصاد مقاومتی»
۳۱	۱۳۹۳/۰۱/۱۸	ابلاغ سیاست‌های کلی «سلامت»
۳۲	۱۳۹۳/۰۲/۳۰	ابلاغ سیاست‌های کلی «جمعیت»
۳۳	۱۳۹۳/۰۶/۲۹	ابلاغ سیاست‌های کلی «علم و فناوری»
۳۴	۱۳۹۴/۰۸/۲۶	ابلاغ سیاست‌های کلی «محیط زیست»
۳۵	۱۳۹۵/۰۶/۱۳	ابلاغ سیاست‌های کلی «خانواده»
۳۶	۱۳۹۵/۰۷/۲۴	ابلاغ سیاست‌های کلی «انتخابات»
۳۷	۱۳۹۷/۷/۲۲	ابلاغ سیاست‌های کلی الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت
۳۸	۱۳۹۸/۰۷/۰۶	ابلاغ سیاست‌های کلی نظام قانون‌گذاری
۳۹	۱۳۹۹/۰۲/۰۹	ابلاغیه رهبر معظم انقلاب اسلامی در موافقت با آزادسازی سهام عدالت

نوع سیاست کلی	تاریخ ابلاغ	ردیف
ابلاغ سیاست‌های کلی تأمین اجتماعی	۱۴۰۱/۱/۲۱	۴۰
ابلاغ سیاست‌های کلی توسعه دریا محور	۱۴۰۲/۸/۱۶	۴۱

(منبع: یافته‌های پژوهش)

سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی در سال ۱۳۹۲ ابلاغ شده است. از ابلاغ این سند کلی نزدیک به ده سال می‌گذرد و بررسی میزان دستیابی به اهداف این سیاست‌ها مهم است. یکی از روش‌های بررسی میزان دستیابی به اهداف اقتصاد مقاومتی، بررسی برنامه‌های کوتاه‌مدت است تا مشخص شود آیا برنامه‌های کوتاه‌مدت توانسته‌اند اهداف سیاست کلی الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت را در خود لحاظ و شرایط به ثمر رسیدن آنها را فراهم کنند.

شاید در میان برنامه‌های کوتاه‌مدت، هیچ برنامه‌ای، مانند برنامه‌های پنج‌ساله توسعه، در عملیاتی شدن سیاست‌های کلی نظام نقش نداشته باشند. این پژوهش تلاشی برای بررسی میزان تبلور اقتصاد مقاومتی در برنامه هفتم توسعه است.

ب) برنامه‌های پنج‌ساله توسعه

تاریخچه برنامه‌های توسعه در ایران به قبل از انقلاب برمی‌گردد. اولین سند برنامه‌ای ایران در سال ۱۳۲۵ تصویب شد. تا قبل از انقلاب اسلامی در سال ۱۳۵۷، پنج برنامه توسعه در یک بازه زمانی سی ساله پیاده شد. روند توسعه در ایران پس از انقلاب اسلامی، با تلاش برای عمران و آبادانی کشور ادامه پیدا کرد و تا امروز منجر به تدوین و تصویب هفت برنامه توسعه شده است.

اهم دلایل و ضرورت‌های تدوین برنامه‌های توسعه، عبارتند از: ایجاد هماهنگی در سطح سیاست‌گذاری، افزایش اطمینان نسبت به سیاست‌های میان‌مدت کشور برای فعالان اقتصادی، انتظام بخشی به کارکردهای دولت در چهارچوب اهداف اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، پیشگیری از تفسیرهای مختلف درباره صلاحیت‌های دولت و پاسخگو کردن دولت، فراهم کردن ضمانت اجرای برنامه، به‌ویژه درباره اجزایی از بخش عمومی مانند قوه قضائیه، شهرداری‌ها و...، که در محدوده قوه مجریه جای نمی‌گیرند.

برنامه‌های پنج‌ساله توسعه یا برنامه‌های میان‌مدت، با توجه به شرایط محیطی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی و مبتنی بر سیاست‌های کلی نظام اسلامی تهیه می‌شوند. برنامه‌های توسعه در ایران، موضوعاتی مانند عدالت اجتماعی، کاهش نابرابری‌های اجتماعی، ارتقای سرمایه اجتماعی، کاهش تصدی دولت و گسترش مشارکت مردم در فعالیت‌های اقتصادی، تمرکززدایی، تعامل با اقتصاد جهانی، امنیت ملی، تنش‌زدایی در مناسبات بین‌المللی، دسترسی عمومی به اطلاعات، حفظ محیط‌زیست، گسترش خصوصی‌سازی و رقابت‌پذیری اقتصادی، توسعه دانایی‌محور، توسعه صادرات، توجه به تحولات فرهنگی جامعه، ارائه خدمات بهداشتی و درمانی رایگان، برابری فرصت‌های آموزشی، امنیت غذایی، تأمین حقوق انسانی و شهروندی، حفظ و شناسایی هویت تاریخی ایرانی، امور زنان، توسعه امور قضایی و نوسازی دولت را مورد توجه قرار می‌دهد.

جدول شماره ۲: برنامه‌های پنج‌ساله توسعه

ردیف	دوره	برنامه توسعه
۱	برنامه اول ۱۳۶۸ تا ۱۳۷۲	هدف‌های کلی این برنامه: بازسازی و تجهیز بنیه دفاعی، بازسازی و نوسازی ظرفیت‌های تولیدی و زیربنایی و مراکز جمعیتی خسارت‌دیده در جنگ تحمیلی، گسترش کمی و ارتقای کیفی فرهنگ عمومی، رشد اقتصادی، تأمین حداقل نیازهای اساسی مردم، تعیین و اصلاح الگوی مصرف، اصلاح سازمان و مدیریت اجرایی و قضایی کشور و مواردی از این دست بود.
۲	برنامه دوم ۱۳۷۴ تا ۱۳۷۸	برنامه دوم از نظر ساختار و ماهیت تفاوت چندانی با برنامه اول نداشت و مبتنی بر آزادسازی اقتصادی و خصوصی‌سازی بود. هدف‌های کلان این برنامه موضوعاتی مانند تحقق عدالت اجتماعی، رشد فضایل براساس اخلاق اسلامی، هدایت جوانان و نوجوانان در عرصه‌های مذهبی، فرهنگی و خلافت، افزایش بهره‌وری، تربیت نیروی انسانی مورد نیاز، تلاش برای کاهش وابستگی اقتصاد کشور به درآمدهای نفتی، توسعه صادرات غیرنفتی، ایجاد تعادل در بخش‌های اقتصادی، رعایت اصول عزت، حکمت و مصلحت کشور در سیاست خارجی، تقویت بنیه دفاعی کشور و مواردی از این قبیل بود.

ردیف	دوره	برنامه توسعه
۳	برنامه سوم ۱۳۷۹ تا ۱۳۸۳	جهت‌گیری کلی برنامه سوم شامل اصلاحات ساختاری و نهادی در بخش عمومی، خصوصی‌سازی و کاهش تصدی‌گری دولت، کاهش وابستگی به درآمدهای حاصل از صدور نفت خام، ایجاد جهش در صادرات غیرنفتی، افزایش اشتغال مولد، اصلاح قانون مالیات‌های مستقیم و چگونگی برقراری و وصول عوارض، تمرکززدایی از ساختار اداری و اقتصادی، تأمین حقوق و آزادی‌های مشروع و قانونی همه شهروندان و ایجاد و تقویت فضای مطمئن و قانونمند برای تمام فعالیت‌ها بود.
۴	برنامه چهارم ۱۳۸۴ تا ۱۳۸۸	مهم‌ترین ویژگی برنامه چهارم، تهیه و تصویب آن در چهارچوب سند چشم‌انداز بیست‌ساله و پس از ابلاغ سیاست‌های کلی برنامه از سوی مقام معظم رهبری است. این برنامه در پانزده فصل و ۱۶۱ ماده در تاریخ یازدهم شهریور سال ۱۳۸۳ به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید. مأموریت یا اهداف کلان این برنامه، شامل مواردی مانند رشد اقتصاد ملی در تعامل با اقتصاد جهانی، حفظ محیط‌زیست، آمایش و توازن منطقه‌ای، توسعه سلامت، امنیت انسانی و عدالت اجتماعی، صیانت از هویت و فرهنگ اسلامی - ایرانی، تأمین مطمئن امنیت ملی و نوسازی دولت و ارتقای اثربخشی حاکمیت بود.
۵	برنامه پنجم ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۴	برنامه پنجم توسعه بعد از تغییرات و اختلافات متعدد بین مجلس و دولت در نهایت در ۲۳۵ ماده و در ۹ فصل در تاریخ ۱۵ دی ۱۳۸۹ به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید. اصول تهیه و تدوین برنامه پنجم، عبارت بود از: دستیابی به جایگاه ترسیم شده برای کشور در سند چشم‌انداز بیست‌ساله در منطقه، تحقق کامل سیاست‌های ابلاغی مقام رهبری، توجه به خطوط راهنمای الگوی اسلامی - ایرانی توسعه در ابعاد مختلف فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی، عدالت اجتماعی، جلب گسترده مشارکت مردم و ایجاد فضای مناسب برای تحقق جهش بلند اقتصادی و اجتماعی.

ردیف	دوره	برنامه توسعه
۶	برنامه ششم ۱۳۹۶ تا ۱۴۰۰	برنامه ششم توسعه، مشتمل بر ۱۲۴ ماده و ۱۲۸ تبصره در تاریخ چهاردهم اسفند ۱۳۹۵، به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید. سیاست‌های کلی برنامه ششم شامل امور اقتصادی، امور فرهنگی، امور اجتماعی، امور دفاعی و امنیتی، امور سیاست خارجی، امور علم و فناوری و نوآوری و امور حقوقی و قضایی می‌شود.
۷	برنامه هفتم ۱۴۰۲ تا ۱۴۰۶	بررسی برنامه هفتم توسعه در ۱۰۷ ماده، از سوم مهرماه ۱۴۰۲ در مجلس شورای اسلامی آغاز شد و پس از تصویب کلیات برنامه هفتم، جلسات بررسی مواد این برنامه، در دستور کار مجلس شورای اسلامی قرار گرفت.

(منبع: یافته‌های پژوهش)

با توجه به مطالب مطرح شده، یک رابطه ضروری بین سیاست کلی نظام و برنامه‌های توسعه وجود دارد که بر این اساس، رابطه بین اقتصاد مقاومتی با برنامه هفتم، مبحث اساسی است که این پژوهش به آن اختصاص دارد.

ث) بیانیه گام دوم و ویژگی اقتصاد در تراز نظام انقلابی

اقتصاد، یک نقطه کلیدی تعیین‌کننده است. اقتصاد قوی، نقطه قوت و عامل مهم سلطه‌ناپذیری و نفوذناپذیری کشور است و اقتصاد ضعیف، نقطه ضعف و زمینه‌ساز نفوذ و دخالت دشمنان است. فقر و غنا در مادیات و معنویات بشر اثر می‌گذارد. اقتصاد البته هدف جامعه اسلامی نیست، اما وسیله‌ای است که بدون آن نمی‌توان به هدف‌ها رسید. تأکید بر تقویت اقتصاد مستقل کشور که مبتنی بر تولید انبوه و باکیفیت، توزیع عدالت‌محور، مصرف به‌اندازه و بدون اسراف و مناسبات مدیریتی خردمندانه است و در سال‌های اخیر از سوی اینجانب بارها تکرار و بر آن تأکید شده است، به دلیل همین تأثیر شگرفی است که اقتصاد می‌تواند بر زندگی امروز و فردای جامعه بگذارد.

انقلاب اسلامی، راه نجات از اقتصاد ضعیف و وابسته و فاسد دوران طاغوت را به ما نشان داد، ولی عملکردهای ضعیف، اقتصاد کشور را از بیرون و درون دچار چالش کرده است. چالش بیرونی

تحریم و وسوسه‌های دشمن است که در صورت اصلاح مشکل درونی، کم‌اثر و حتی بی‌اثر خواهد شد. چالش درونی عبارت از عیوب ساختاری و ضعف‌های مدیریتی است. مهم‌ترین عیوب، وابستگی اقتصاد به نفت، دولتی بودن بخش‌هایی از اقتصاد که در حیطه وظایف دولت نیست، نگاه به خارج و نه به توان و ظرفیت داخلی، استفاده اندک از ظرفیت نیروی انسانی کشور، بودجه‌بندی معیوب و نامتوازن، و سرانجام، عدم ثبات سیاست‌های اجرایی اقتصاد و عدم رعایت اولویت‌ها و وجود هزینه‌های زائد و حتی مسرفانه در بخش‌هایی از دستگاه‌های حکومتی است. نتیجه اینها، مشکلات زندگی مردم از قبیل بیکاری جوان‌ها، فقر درآمدی در طبقه ضعیف و امثال آن است.

راه‌حل این مشکلات، سیاست‌های اقتصاد مقاومتی است که باید برنامه‌های اجرایی برای همه بخش‌های آن تهیه و با قدرت و نشاط کاری و احساس مسئولیت، در دولت‌ها پیگیری و اقدام شود. درون‌زایی اقتصاد کشور، مولد شدن و دانش‌بنیان شدن آن، مردمی کردن اقتصاد و تصدی‌گری نکردن دولت، برون‌گرایی با استفاده از ظرفیت‌هایی که قبلاً به آن اشاره شد، بخش‌های مهم این راه‌حل‌ها است. بی‌گمان یک مجموعه جوان، دانا، مؤمن و مسلط بر دانسته‌های اقتصادی در درون دولت خواهند توانست به این مقاصد برسند. دوران پیش‌رو باید میدان فعالیت چنین مجموعه‌ای باشد.

جوانان عزیز در سراسر کشور بدانند که همه راه‌حل‌ها در داخل کشور است. اینکه کسی گمان کند «مشکلات اقتصادی صرفاً ناشی از تحریم است و علت تحریم هم مقاومت ضد استکباری و تسلیم نشدن در برابر دشمن است، پس راه‌حل، زانو زدن در برابر دشمن و بوسه زدن بر پنجه گرگ است»، خطایی نابخشودنی است. این تحلیل سراپا غلط، هرازچندگاه از زبان و قلم برخی غفلت‌زدگان داخلی صادر می‌شود، اما منشأ آن، کانون‌های فکر و توطئه خارجی است که با صد زبان به تصمیم‌سازان، تصمیم‌گیران و افکار عمومی داخلی القا می‌شود (بیانیه گام دوم انقلاب، خطاب به ملت ایران، ۱۳۹۷/۱۱/۲۲).

ج) رابطه اقتصاد مقاومتی و برنامه هفتم توسعه

سیاست‌های کلی، یکی از نقاط قوت و الزام‌آور رشد و توسعه در هر کشوری است. در طول سال‌های گذشته، سیاست‌های کلی نظام در حوزه‌های مختلف توسط مجمع تشخیص مصلحت

نظام آماده و از سوی مقام معظم رهبری ابلاغ شده است. بدیهی است چنانچه برنامه‌های اجرایی کشور متناسب با سیاست‌های کلی نظام نباشد، انحراف منابع از اهداف کلی نظام اجتناب‌ناپذیر خواهد شد.

یکی از شئون مهم برنامه‌ریزی در کشور، برنامه‌های پنج‌ساله توسعه است. برنامه پنج‌ساله هفتم درحالی تصویب شده است که بیش از ده سال از ابلاغ سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی می‌گذرد و انتظار می‌رود در این برنامه توجه به تدابیر این سیاست در بهترین سطح خود باشد و تدابیر اقتصاد مقاومتی در فصول مختلف برنامه هفتم توسعه مشاهده شود.

دستیابی به اهداف سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی بدون تبلور در برنامه‌های توسعه امکان‌پذیر نیست. موضوع اقتصاد مقاومتی در بیانیه گام دوم مورد تأکید قرار گرفته و دستیابی به یک اقتصاد مستقل و قوی، تابع توجه به ابعاد مختلف اقتصاد مقاومتی قلمداد شده است. لذا، اقتصاد در تراز بیانیه گام دوم به‌عنوان پیش‌نیاز نظام انقلابی عبارت است از: اقتصادی که در تمامی شئون تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی آن به مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی توجه شده و برای اجرایی شدن آن قانون‌گذاری می‌شود.

د) سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی

یکی از اهداف مهم سیاست‌های اقتصاد مقاومتی، ایجاد اقتصادی مستقل، درون‌زا، برون‌گرا و پویاست. بی‌شک برای دستیابی به اقتصادی در تراز نظام انقلابی، اجرایی کردن سیاست‌های اقتصاد مقاومتی، در زمره کارگشایترین روش‌ها خواهد بود.

سیاست‌های اقتصاد مقاومتی در سال ۱۳۹۲ ابلاغ شد و تا لحظه نگارش این سیاست‌ها از ابلاغ آن ده سال می‌گذرد که به شرح زیر است:

۱. تأمین شرایط و فعال‌سازی تمامی امکانات و منابع مالی و سرمایه‌های انسانی و علمی کشور به منظور توسعه کارآفرینی و به حداکثر رساندن مشارکت آحاد جامعه در فعالیت‌های اقتصادی با تسهیل و تشویق همکاری‌های جمعی و تأکید بر ارتقای درآمد و نقش طبقات کم‌درآمد و متوسط.

۲. پیشتازی اقتصاد دانش‌بنیان، پیاده‌سازی و اجرای نقشه جامع علمی کشور، ساماندهی نظام ملی نوآوری به منظور ارتقای جایگاه جهانی کشور، افزایش سهم تولید و صادرات محصولات، خدمات دانش‌بنیان و دستیابی به رتبه اول اقتصاد دانش‌بنیان در منطقه.
۳. محور قرار دادن رشد بهره‌وری در اقتصاد با تقویت عوامل تولید، توانمندسازی نیروی کار، تقویت رقابت‌پذیری اقتصاد، ایجاد بستر رقابت بین مناطق و استان‌ها و به‌کارگیری ظرفیت و قابلیت‌های متنوع در جغرافیای مزیت‌های مناطق کشور.
۴. استفاده از ظرفیت اجرای هدفمندسازی یارانه‌ها در جهت افزایش تولید، اشتغال و بهره‌وری، کاهش شدت انرژی و ارتقای شاخص‌های عدالت اجتماعی.
۵. سهم‌بری عادلانه عوامل در زنجیره تولید تا مصرف متناسب با نقش آنها در ایجاد ارزش، به‌ویژه با افزایش سهم سرمایه انسانی از طریق ارتقای آموزش، مهارت، خلاقیت، کارآفرینی و تجربه.
۶. افزایش تولید داخلی نهاده‌ها و کالاهای اساسی، به‌ویژه در اقلام وارداتی، و اولویت دادن به تولید محصولات، خدمات راهبردی و ایجاد تنوع در مبادی تأمین کالاهای وارداتی با هدف کاهش وابستگی به کشورهای محدود و خاص.
۷. تأمین امنیت غذا، درمان و ایجاد ذخایر راهبردی با تأکید بر افزایش کمی و کیفی تولید (مواد اولیه و کالا).
۸. مدیریت مصرف با تأکید بر اجرای سیاست‌های کلی اصلاح الگوی مصرف و ترویج مصرف کالاهای داخلی همراه با برنامه‌ریزی برای ارتقای کیفیت و رقابت‌پذیری در تولید.
۹. اصلاح و تقویت همه‌جانبه نظام مالی کشور با هدف پاسخگویی به نیازهای اقتصاد ملی، ایجاد ثبات در اقتصاد ملی و پیشگامی در تقویت بخش واقعی.
۱۰. حمایت همه‌جانبه هدفمند از صادرات کالاها و خدمات به تناسب ارزش افزوده و با خالص ارزآوری مثبت از طریق:

- تسهیل مقررات و گسترش مشوق‌های لازم؛
- گسترش خدمات تجارت خارجی، ترانزیت و زیرساخت‌های مورد نیاز؛

- تشویق سرمایه‌گذاری خارجی برای صادرات؛
  - برنامه‌ریزی تولید ملی متناسب با نیازهای صادراتی، شکل‌دهی بازارهای جدید و تنوع‌بخشی پیوندهای اقتصادی با کشورها، به‌ویژه با کشورهای منطقه؛
  - استفاده از سازوکار مبادلات تهاتری برای تسهیل مبادلات در صورت نیاز؛
  - ایجاد ثبات رویه و مقررات در مورد صادرات با هدف گسترش پایدار سهم ایران در بازارهای هدف.
۱۱. توسعه حوزه عمل مناطق آزاد و ویژه اقتصادی کشور به منظور انتقال فناوری‌های پیشرفته، گسترش و تسهیل تولید، صادرات کالا و خدمات و تأمین نیازهای ضروری و منابع مالی از خارج.
۱۲. افزایش قدرت مقاومت و کاهش آسیب‌پذیری اقتصاد کشور از طریق:
- توسعه پیوندهای راهبردی و گسترش همکاری و مشارکت با کشورهای منطقه و جهان، به‌ویژه همسایگان؛
  - استفاده از دیپلماسی در جهت حمایت از اهداف اقتصادی؛
  - استفاده از ظرفیت‌های سازمان‌های بین‌المللی و منطقه‌ای.
۱۳. مقابله با ضربه‌پذیری درآمد حاصل از صادرات نفت و گاز از طریق:
- انتخاب مشتریان راهبردی؛
  - ایجاد تنوع در روش‌های فروش؛
  - مشارکت دادن بخش خصوصی در فروش؛
  - افزایش صادرات گاز؛
  - افزایش صادرات برق؛
  - افزایش صادرات پتروشیمی؛
  - افزایش صادرات فرآورده‌های نفتی.
۱۴. افزایش ذخایر راهبردی نفت و گاز کشور به منظور اثرگذاری در بازار جهانی نفت و گاز و تأکید بر حفظ و توسعه ظرفیت‌های تولید نفت و گاز، به‌ویژه در میادین مشترک.

۱۵. افزایش ارزش افزوده از طریق تکمیل زنجیره ارزش صنعت نفت و گاز، توسعه تولید کالاهایی با بازدهی بهینه (براساس شاخص شدت مصرف انرژی) و بالا بردن صادرات برق، محصولات پتروشیمی و فرآورده‌های نفتی با تأکید بر برداشت صیانتی از منابع.
۱۶. صرفه‌جویی در هزینه‌های عمومی کشور با تأکید بر تحول اساسی در ساختارها، منطقی‌سازی اندازه دولت و حذف دستگاه‌های موازی و غیرضرور و هزینه‌های زائد.
۱۷. اصلاح نظام درآمدی دولت با افزایش سهم درآمدهای مالیاتی.
۱۸. افزایش سالانه سهم صندوق توسعه ملی از منابع حاصل از صادرات نفت و گاز تا قطع وابستگی بودجه به نفت.
۱۹. شفاف‌سازی اقتصاد و سالم‌سازی آن و جلوگیری از اقدامات، فعالیت‌ها و زمینه‌های فسادزا در حوزه‌های پولی، تجاری، ارزی و... .
۲۰. تقویت فرهنگ جهادی در ایجاد ارزش افزوده، تولید ثروت، بهره‌وری، کارآفرینی، سرمایه‌گذاری، اشتغال مولد، اعطای نشان اقتصاد مقاومتی به اشخاص دارای خدمات برجسته در این زمینه.
۲۱. تبیین ابعاد اقتصاد مقاومتی و گفتمان‌سازی آن، به‌ویژه در محیط‌های علمی، آموزشی و رسانه‌ای و تبدیل آن به گفتمان فراگیر و رایج ملی.
۲۲. دولت مکلف است برای تحقق سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی با هماهنگ‌سازی و بسیج پویای همه امکانات کشور، اقدامات زیر را معمول دارد:
- شناسایی و به‌کارگیری ظرفیت‌های علمی، فنی و اقتصادی برای دسترسی به توان آفندی و اقدامات مناسب؛
  - رصد برنامه‌های تحریم و افزایش هزینه برای دشمن؛
  - مدیریت مخاطرات اقتصادی از طریق تهیه طرح‌های واکنش هوشمند، فعال، سریع و به‌هنگام در برابر مخاطرات و اختلال‌های داخلی و خارجی.
۲۳. شفاف و روان‌سازی نظام توزیع و قیمت‌گذاری و روزآمدسازی شیوه‌های نظارت بر بازار.
۲۴. افزایش پوشش استاندارد برای تمامی محصولات داخلی و ترویج آن.

و) نظام حکمرانی انقلابی - اسلامی

در نظام ارزشی اسلامی، انقلاب اسلامی پس از پیروزی تمام نمی‌شود. بنابراین، گفتمان انقلاب اسلامی نیز تمام‌شدنی نیست و باید برنامه‌ریزی‌های لازم برای تحقق ارزش‌های انقلاب پس از انقلاب صورت بگیرد. در یک نظام حکمرانی انقلابی - اسلامی، اولین مرحله انقلاب است. سپس، نظام تشکیل می‌شود و بر همین اساس، گفتمان انقلاب اسلامی در ایران و در خارج از آن بازتولید می‌شود.

انقلاب اسلامی قرار است در جمهوری اسلامی ایران بازتولید شود. اینها متقابلاً یکدیگر را بازتولید می‌کنند و ارزش‌ها در جمهوری اسلامی بازتولید می‌شود. انقلاب بیشتر یک حالت جنبشی داشته و نظام بیشتر وضعیت‌تثبیتی دارد. این دو را چگونه می‌شود با هم تلفیق کرد؟ آیا انقلاب اسلامی را می‌توان با دولت جمع کرد؟ یعنی دوگانه دولت و آرمان را می‌توان جمع کرد؟ کار سختی است و ضرورت دارد، زیرا نظام جمهوری اسلامی بستری برای تحقق ارزش‌های انقلاب اسلامی است. نظریه نظام حکمرانی انقلابی - اسلامی هدفش مدون کردن آن چیزی است که منجر به تحقق ارزش‌های انقلابی - اسلامی می‌شود.

اقتصاد نظام حکمرانی انقلابی - اسلامی، اقتصادی مبتنی بر ارزش‌های انقلابی و اسلامی و در خدمت انقلاب و ارزش‌های آن است. سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی به‌خوبی ارزش‌های یک اقتصاد انقلابی و اسلامی را ذکر کرده و بدیهی است که دستیابی به آرمان‌های یک نظام حکمرانی اسلامی به تدابیر اقتصاد مقاومتی وابسته است و به‌عنوان یک پیش‌نیاز برای آن مطرح می‌شود. در یک نظام حکمرانی اسلامی، مبانی، ارزش‌ها، اصول، آرمان‌ها، منافع ملی و مصالح اسلامی، راهبردها و ابزار به‌صورت زیر قابل تعریف است:

۱. مبانی: گفتمان آن از انقلاب اسلامی، اسلام، اندیشه امام علیه السلام، رهبر معظم انقلاب اسلامی علیه السلام و... است.

۲. ارزش‌ها: اعم از حکمت، عقلانیت و مصلحت است و در آن، دولت بدون ایدئولوژی وجود ندارد.

۳. اصول: اصول نظام حکمرانی انقلابی - اسلامی در بیانیه گام دوم نیز آمده است که می‌توان به

استکبارستیزی، مرزبندی با دشمن اشاره کرد که با اصول سیاست خارجی در قانون اساسی هم‌پوشانی دارد.

۴. آرمان‌ها: مواردی مانند عزت ملی، استقلال ملی، عدالت جهانی، تمدن اسلامی و وحدت جهان اسلام را شامل می‌شود.

۵. منافع ملی و مصالح اسلامی: مهم‌ترین منافع امت اسلامی و بالاترین مصلحت در نظام حکمرانی انقلابی - اسلامی حفظ جمهوری اسلامی ایران است.

۶. راهبرد: اقتصاد مستقل و قوی، آرمان‌گرایانه و واقع‌بینانه است. اقتصاد باید توانایی تطبیق با اصول اساسی انقلاب را داشته باشد و مدام خود را در این جهت بازخوانی و تقویت کند.

۷. ابزار تحقق سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی در یک نظام حکمرانی اسلامی کاملاً وابسته به برنامه‌های پنج‌ساله توسعه است که باید با دقت بیشتری به آنها توجه کرد.

ه) برنامه هفتم توسعه

در اجرای سیاست‌های کلی برنامه پنج‌ساله هفتم توسعه طی سال‌های ۱۴۰۲ تا ۱۴۰۶ با رویکرد تحقق رشد اقتصادی عدالت‌محور، اصلاح نظام بانکی و مهار تورم، اصلاح ساختار بودجه، اصلاح نظام مالیاتی، اصلاح صندوق‌های بازنشستگی، امنیت غذایی و ارتقای تولید محصولات کشاورزی، بهبود نظام مدیریت یکپارچه منابع آب، رفع ناترازی‌های انرژی، تسریع در اجرای طرح‌های کلان پیمان و زنجیره ارزش، توسعه ساخت مسکن، افزایش سهم ترانزیت و اقتصاد دریامحور در اقتصاد ملی، ارتقای نظام سلامت، ارتقای فرهنگ عمومی و رسانه، بهبود جایگاه و منزلت زن و خانواده و رشد جمعیت، افزایش نقش میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی، بهبود وضعیت تأمین اجتماعی و سیاست‌های حمایتی، بهبود سیاست داخلی و ارتقای سلامت اجتماعی، افزایش سهم و نقش شبکه ملی اطلاعات و اقتصاد رقومی (دیجیتال)، ارتقای نظام علمی، فناوری و پژوهشی، ارتقای نظام آموزشی، افزایش اثربخشی سیاست خارجی، ارتقای توان دفاعی و امنیتی، اصلاح نظام اداری و تحول قضایی و حقوقی لایحه برنامه پنج‌ساله هفتم توسعه کشور در ۲۴ فصل به شرح زیر تدوین شده است:

- فصل ۱: رشد اقتصادی؛
- فصل ۲: اصلاح نظام بانکی و مهار تورم؛
- فصل ۳: اصلاح ساختار بودجه؛
- فصل ۴: اصلاح نظام مالیاتی؛
- فصل ۵: اصلاح صندوق‌های بازنشستگی؛
- فصل ۶: تأمین اجتماعی، سیاست‌های حمایتی و توزیع عادلانه درآمد؛
- فصل ۷: امنیت غذایی و ارتقای تولید محصولات کشاورزی؛
- فصل ۸: نظام مدیریت یکپارچه منابع آب؛
- فصل ۹: انرژی؛
- فصل ۱۰: طرح‌های کلان پیشران و زنجیره ارزش؛
- فصل ۱۱: توسعه مسکن؛
- فصل ۱۲: ترانزیت و اقتصاد دریامحور؛
- فصل ۱۳: توسعه شبکه ملی اطلاعات و اقتصاد رقومی (دیجیتال)؛
- فصل ۱۴: ارتقای نظام سلامت؛
- فصل ۱۵: ارتقای فرهنگ عمومی و رسانه؛
- فصل ۱۶: زن، خانواده و جمعیت؛
- فصل ۱۷: میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی؛
- فصل ۱۸: سیاست داخلی و ارتقای سلامت اجتماعی؛
- فصل ۱۹: ارتقای نظام آموزشی؛
- فصل ۲۰: ارتقای نظام علمی، فناوری و پژوهشی؛
- فصل ۲۱: سیاست خارجی؛
- فصل ۲۲: دفاعی و امنیتی؛
- فصل ۲۳: اصلاح نظام اداری؛
- فصل ۲۴: تحول قضایی و حقوقی.

برای اختصار در مقاله و اجتناب از حجیم شدن آن، کل متن لایحه برنامه پنجم توسعه در این قسمت ذکر نمی‌شود و تنها بخش‌هایی از برنامه که مرتبط با سیاست‌های اقتصادی است، مورد توجه قرار گرفته شده است.

ی) تطبیق برنامه هفتم توسعه با سیاست‌های اقتصاد مقاومتی

در این بخش با واکاوی واژگان کلیدی موجود در بندهای بیست و چهارگانه اقتصاد مقاومتی در فصول بیست و چهارگانه برنامه هفتم توسعه، تلاش می‌کنیم ارتباطی بین این دو به دست بیاوریم. این واژگان کلیدی از طریق روش طوفان فکری در یک جلسه با جمعی از استادان دانشگاهی در دانشگاه پیام نور احصا شده است؛ به طوری که بتوانند همه زوایای مباحث کلیدی سیاست کلی اقتصاد مقاومتی را پوشش دهد.

واژگان کلیدی موجود در ۲۴ بند سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی در جدول زیر ذکر شده است. براساس اطلاعات این جدول، هشتاد واژه کلیدی در سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی احصا شده است.

جدول شماره ۳: واژگان کلیدی سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی

زیربخش‌های هر بند سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی				بند
۱. کارآفرینی	۲. مشارکت آحاد جامعه	۳. تسهیل و تشویق همکاری‌های جمعی	۴. ارتقای درآمد طبقات ضعیف	۱
۱. پیشتازی اقتصاد دانش‌بنیان	۲. اجرای نقشه جامع علمی کشور	۳. ساماندهی نظام ملی نوآوری به منظور ارتقای جایگاه جهانی کشور	۴. افزایش سهم تولید، صادرات محصولات و خدمات دانش‌بنیان	۲
۵. دستیابی به رتبه اول اقتصاد دانش‌بنیان در منطقه				

بند	زیربخش‌های هر بند سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی		
۳	۱. رشد بهره‌وری	۲. تقویت عوامل تولید	۳. توانمندسازی نیروی کار ۴. تقویت رقابت‌پذیری اقتصاد
	۵. رقابت بین مناطق و استان‌ها	۶. به‌کارگیری مزیت‌های مناطق کشور	
۴	۱. اجزای هدف‌مندی‌سازی یارانه‌ها در جهت افزایش تولید، اشتغال و بهره‌وری	۲. کاهش شدت انرژی	۳. ارتقای شاخص‌های عدالت اجتماعی
۵	۱. سهم‌بری عادلانه عوامل در زنجیره تولید تا مصرف	۲. افزایش سهم سرمایه انسانی از طریق ارتقای آموزش، مهارت‌خلاقیت، کارآفرینی و تجربه	
۶	۱. افزایش تولید داخلی نهاده‌ها و کالاهای اساسی (به‌ویژه وارداتی)	۲. اولویت دادن به تولید محصولات و خدمات راهبردی	۳. ایجاد تنوع در مبادی تأمین کالاهای وارداتی با هدف کاهش وابستگی
۷	۱. تأمین امنیت غذا	۲. تأمین امنیت درمان	۳. ایجاد ذخایر راهبردی مواد اولیه و کالا
۸	۱. اصلاح الگوی مصرف	۲. ترویج مصرف کالاهای داخلی	۳. ارتقای کیفیت و رقابت‌پذیری در تولید

بند	زیربخش‌های هر بند سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی			
۹	۱. اصلاح و تقویت همه‌جانبه نظام مالی کشور	۲. ایجاد ثبات در اقتصاد ملی	۳. تقویت بخش واقعی	
۱۰	۱. صادرات کالاها و خدمات به تناسب ارزش افزوده و با خالص ارزآوری مثبت	۲. تسهیل مقررات و گسترش مشوق‌های لازم	۳. گسترش خدمات تجارت خارجی و ترانزیت و زیرساخت‌های مورد نیاز	۴. تشویق سرمایه‌گذاری خارجی برای صادرات
	۵. برنامه‌ریزی تولید ملی متناسب با نیازهای صادراتی	۶. شکل‌دهی بازارهای جدید و تنوع‌بخشی پیوندهای اقتصادی	۷. استفاده از سازوکار مبادلات تهاتری برای تسهیل مبادلات در صورت نیاز	۸. ایجاد ثبات رویه و مقررات در مورد صادرات
۱۱	۱. توسعه حوزه عمل مناطق آزاد و ویژه اقتصادی			
۱۲	۱. توسعه پیوندهای راهبردی و گسترش همکاری و مشارکت با کشورهای منطقه و جهان، به‌ویژه همسایگان	۲. استفاده از دیپلماسی در جهت حمایت از هدف‌های اقتصادی	۳. استفاده از ظرفیت‌های سازمان‌های بین‌المللی و منطقه‌ای	
۱۳	۱. انتخاب مشتریان راهبردی نفت و گاز	۲. ایجاد تنوع در روش‌های فروش نفت و گاز	۳. مشارکت دادن بخش خصوصی در فروش نفت و گاز	۴. افزایش صادرات گاز

بند	زیربخش‌های هر بند سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی		
	۵. افزایش صادرات برق	۶. افزایش صادرات پتروشیمی	۷. افزایش صادرات فرآورده‌های نفتی
۱۴	۱. افزایش ذخایر راهبردی نفت و گاز	۲. حفظ و توسعه ظرفیت‌های تولید نفت و گاز، به‌ویژه در میادین مشترک	
۱۵	۱. افزایش ارزش افزوده از طریق تکمیل زنجیره ارزش صنعت نفت و گاز	۲. توسعه تولید کالاهایی با بازدهی بهینه براساس شاخص شدت مصرف انرژی	۳. تأکید بر برداشت صیانتی از منابع پتروشیمی
۱۶	۱. صرفه‌جویی در هزینه‌های عمومی کشور	۲. تحول اساسی در ساختارها	۳. منطقی‌سازی اندازه دولت
	۵. حذف هزینه‌های زائد		۴. حذف دستگاه‌های موازی و غیرضرور
۱۷	۱. اصلاح نظام درآمدی دولت	۲. افزایش سهم درآمدهای مالیاتی	
۱۸	۱. افزایش سالانه سهم صندوق توسعه ملی از منابع حاصل از صادرات نفت و گاز	۲. قطع وابستگی بودجه به نفت	
۱۹	۱. شفاف‌سازی اقتصاد	۲. سالم‌سازی اقتصاد	۳. جلوگیری از اقدامات فسادزا در حوزه‌های ارزی
			۴. جلوگیری از اقدامات فسادزا در حوزه‌های پولی

زیربخش‌های هر بند سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی			بند
		۵. جلوگیری از اقدامات فسادزا در حوزه‌های تجاری	
		۶. جلوگیری از اقدامات فسادزا در حوزه‌های ارزی	
		۱. تقویت فرهنگ جهادی در ایجاد ارزش افزوده، تولید ثروت، بهره‌وری، کارآفرینی، سرمایه‌گذاری و اشتغال مولد	۲۰
		۲. اعطای نشان اقتصاد مقاومتی به اشخاص دارای خدمات برجسته در زمینه فرهنگ جهادی	
		۱. تبیین ابعاد اقتصاد مقاومتی	۲۱
		۲. گفتمان‌سازی اقتصاد مقاومتی	
		۱. شناسایی و بهره‌کارگیری ظرفیت‌های علمی، فنی و اقتصادی برای دسترسی به توان‌آفندی و اقدامات مناسب	۲۲
	۳. مدیریت مخاطرات اقتصادی از طریق تهیه طرح‌های واکنش هوشمند، فعال، سریع و بهنگام در برابر مخاطرات و اختلال‌های داخلی و خارجی	۲. رصد برنامه‌های تحریم و افزایش هزینه برای دشمن	
		۱. شفاف و روان‌سازی نظام توزیع و قیمت‌گذاری	۲۳
		۲. روزآمدسازی شیوه‌های نظارت بر بازار	

زیر بخش های هر بند سیاست های کلی اقتصاد مقاومتی			بند
		۱. افزایش پوشش استاندارد برای تمامی محصولات داخلی و ترویج آن	۲۴

(منبع: یافته‌های پژوهش)

در ادامه باید بررسی کنیم که کدام یکی از واژگان کلیدی فوق در برنامه هفتم مورد توجه دولت و قانون گذاران قرار گرفته است، چراکه عمده مشکل اجرایی نشدن سیاست های کلی نظام، عدم هماهنگی بین سیاست ها و برنامه های اجرایی است؛ یعنی یا برنامه های اجرایی تدوین نمی شوند یا برنامه ها ارتباطی با سیاست های کلی ندارند.

۲-۲. پیشینه پژوهش

مطالعات مختلفی در مورد بحث اجرایی کردن فرامین بیانیه گام دوم وجود دارد. جدول زیر به برخی از این مطالعات اشاره می کند. همان گونه که مشخص است، ارتباط بین بیانیه گام دوم و اقتصاد مقاومتی تنگاتنگ است و هر مقاله ای که به موضوع بیانیه گام دوم پرداخته است، ناگزیر به اقتصاد مقاومتی نیز توجه کرده است.

جدول شماره ۴: پیشینه پژوهش

نویسنده(گان)	موضوع	نتیجه
وحید ارشدی و همکاران، (۱۴۰۰)، روش کمی	فرا تحلیل مطالعات اقتصاد مقاومتی در ایران: شناسایی عوامل مؤثر بر استحکام ساخت درونی سازمان برابر تکانه ها	مدیریت های اجرایی و نظارتی سازمان ها در جهت تحقق سیاست های کلی اقتصاد مقاومتی، در هر سطحی باید تلاش کنند متغیرهای معرفی شده را رصد کنند. همچنین، تلاش کنند متغیرهای عامل را تقویت و متغیرهای مانع را تضعیف کنند.

نویسنده(گان)	موضوع	نتیجه
الله‌مراد سیف، (۱۳۹۲)، روش داده‌بنیاد	مقدمه‌ای بر نقشه راه پیاپی‌سازی سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی جمهوری اسلامی ایران	نتایج نشان می‌دهد که سه سطح کلان در پیاده‌سازی اقتصاد مقاومتی، شامل سطح زیرین یا توانمندسازی درونی و سطح میانی یا پایدارسازی ذاتی و سطح زبرین یا الهام‌بخشی جهانی، به ترتیب در این ابلاغیه مورد تأکید بوده و در میان اهداف موضوعی، بیشترین تأکید بر فرآیند اقتصادی است.
یاسر سلیمانی و سیدحسین‌زاده یزدی، (۱۳۹۵)، تحلیل کیفی	تبیین رویکردها و مؤلفه‌های سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی (بررسی موردی: تبیین بند دوازدهم سیاست‌ها؛ مؤلفه دیپلماسی اقتصادی)	یافته‌های اصلی مقاله حاکی از این امر است که مؤلفه‌های دیپلماسی اقتصادی باید با توجه به سه مؤلفه دسترسی به بازارهای جهانی؛ جذب سرمایه‌های خارجی (به‌طور مستقیم و غیرمستقیم دوجانبه و چندجانبه)؛ حفظ اقتصاد ملی در مقابل چالش‌های اقتصاد جهانی و نیز مؤلفه‌های رویکردهای سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی شامل جهادی بودن، انعطاف‌پذیری، فرصت‌ساز بودن، مولد بودن، درون‌زایی، پیشرو بودن و برون‌گرایی در قالب یک ضرب‌ماتریسی مفهومی تدوین و اجرا شوند تا الگوی دیپلماسی اقتصادی مقاومتی استخراج و پیاده‌سازی شود.
الله‌مراد سیف، (۱۳۹۱)، روش پیمایشی	الگوی پیشنهادی اقتصاد مقاومتی جمهوری اسلامی ایران (مبتنی بر دیدگاه مقام معظم رهبری)	در این مقاله الگویی برای اقتصاد مقاومتی جمهوری ایران شامل مؤلفه‌های رشد اقتصادی، عدالت اقتصادی، ثبات اقتصادی و فنریت اقتصادی پیشنهاد شده است. در پایان، راهبردهای چهارگانه مقابله، خشی‌سازی، جذب، ترمیم، پخش و تضعیف منطبق بر مسئله تحریم اقتصادی غرب تشریح و مصادیق آنها

نویسنده(گان)	موضوع	نتیجه
		معرفی شده است.
علی باقری، (۱۳۹۷)، روش کمی و کیفی	مفهوم‌شناسی اقتصاد مقاومتی و تبیین نقش و جایگاه آن در دوران پساتحریم	در این مقاله، نویسنده به تحلیل نقش و جایگاه این الگوی اقتصادی به‌عنوان نسخه همه‌جانبه در شرایط تحریم و پس از آن می‌پردازد و راهبرد سیاست‌های اقتصاد مقاومتی را در چشم‌انداز آینده کشور بررسی می‌کند.
امید رضایی و راحیـــــــــل امیری‌نیک، (۱۳۹۵)، روش داده‌بنیاد	عوامل راهکارهای مؤثر بر رشد اقتصاد در شرایط اقتصاد مقاومتی	اقتصاد مقاومتی، راه چاره‌ای است که برای برون‌رفت از این وضعیت در نظر گرفته شده است که خلاصه آن، مردمی کردن اقتصاد و سپردن آن به دست خود مردم است. به این صورت که مردم با اصلاح الگوی مصرف و تلاش جهادگونه، موجبات شکوفایی اقتصاد را فراهم کنند که البته این به معنی ریاضت اقتصادی نیست.

به‌رغم ارزشمند بودن همه مطالعات انجام‌شده در این زمینه، اما پژوهش پیش رو تلاش می‌کند با آکاوی برنامه هفتم توسعه و انطباق آن با سیاست‌های اقتصاد مقاومتی، میزان تبلور سیاست‌های اقتصاد مقاومتی در برنامه هفتم را بررسی کند.

۳. روش‌شناسی پژوهش

در این مقاله از روش تحلیل محتوای کمی و کیفی استفاده شده است. تحلیل محتوا^۱ یک روش تحقیق کیفی برای شناسایی، تحلیل و تفسیر الگوهای معنایی داده‌های کیفی است. تحلیل محتوا در کنار تحلیل مضمون در مطالعات مدیریت و علوم اجتماعی کاربرد فراوانی دارد. این روش، ساده‌ترین و نخستین روش تحقیق کیفی است که با رویکرد قیاسی یا استقرایی قابل استفاده است.

نخستین حرکت به سمت تحلیل محتوای کیفی را می‌توان در مقاله کراکوتر^۱ با عنوان «چالش تحلیل محتوای کیفی» (۱۹۵۲) جستجو کرد. این مقاله، مناقشه‌ای بر سر استراتژی‌های کاربردی در تحلیل محتوا در دهه ۵۰ میلادی به راه انداخت. کراکوتر در این مقاله، روش تحلیل محتوای کیفی را به رسمیت شناخت و با بیان کمردن ضعف‌های موجود در روش کمی، ضرورت ایجاد نسخه‌ای انسان‌گرایانه و کیفی از تحلیل محتوا را خاطر نشان کرد.

این روش، اغلب در روند پژوهی پژوهش‌های تلفیقی، بررسی تصویر واقعیت‌ها و نیز بررسی میزان انطباق برنامه‌ها با ویژگی‌ها و ویژگی‌های ساختاری و محتوایی به کار برده می‌شود. روش تحلیل محتوا بر این فرض بنا شده است که با تحلیل پیام‌های زبانی می‌توان به کشف معانی، اولویت‌ها، نگرش‌ها، شیوه‌های درک و سازمان‌یافتگی جهان دست یافت.

در این مقاله ابتدا با استفاده از روش تحلیل کیفی ابعاد مختلف اقتصاد مقاومتی و برنامه هفتم مورد شناسایی قرار گرفت. نتیجه این شناسایی نشان داد که هشتاد واژه کلیدی از تدابیر اقتصاد مقاومتی قابل استخراج است. سپس این هشتاد واژه کلیدی به صورت کمی در برنامه هفتم مورد بررسی قرار گرفت، اما چون ممکن است معانی واژگان در مفهوم‌ها یا عبارت دیگر آمده باشد یا حتی به عنوان هدف در خود برنامه آمده باشد، یک بار نیز به صورت مفهومی واژگان کلیدی در برنامه هفتم مورد ارزیابی قرار گرفت.

۴. یافته‌های پژوهش

۴-۱. تحلیل محتوای برنامه هفتم توسعه

در این بخش از مقاله با تحلیل محتوای برنامه هفتم توسعه، به دنبال واژگان کلیدی اقتصاد مقاومتی خواهیم بود. جدول زیر تعداد اشاره‌های برنامه هفتم توسعه به واژگان کلیدی اقتصاد مقاومتی به عنوان راه‌حل دستیابی به اقتصاد مستقل و در تراز نظام انقلابی را نشان می‌دهد.

۱. kracauer

جدول شماره ۵: اشاره به واژگان کلیدی اقتصاد مقاومتی در برنامه هفتم توسعه (۱۴۰۶-۱۴۰۲)

بند	زیربخش‌های هر بند سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی		
۱	۱. کارآفرینی	۲. مشارکت‌آحاد جامعه	۳. تسهیل و تشویق همکاری‌های جمعی
	ماده ۴ و ۸۰	مواد: ۲، ۵، ۶، ۷، ۱۵، ۱۹، ۲۲، ۳۸، ۴۴، ۴۸، ۵۲، ۵۹، ۶۵، ۶۶، ۸۳، ۸۸، ۹۲، ۹۶، ۱۰۰، ۱۰۲ و ۱۰۳.	ماده ۵، بند الحاقی ۳
۲	۱. پیشتازی اقتصاد دانش‌بنیان	۲. اجرای نقشه جامع علمی کشور	۳. ساماندهی نظام ملی نوآوری به‌منظور ارتقای جایگاه جهانی کشور
	مواد: ۱۱، ۴۸، ۸۰، ۹۶، ۹۷، ۹۸ و ۹۹	مواد ۹۴ و ۹۸ و ماده الحاقی ۱-۴ و ۶-۷	فصل ۲۱، ماده ۱۰۰
	۵. دستیابی به رتبه اول اقتصاد دانش‌بنیان در منطقه		
	تبصره ۲ و ماده ۹۷		
	۱. رشد بهره‌وری	۲. تقویت عوامل تولید	۳. توانمندسازی نیروی کار
مواد: ۲، ۵، ۱۸، ۱۹، ۳۳، ۳۸، ۳۹، ۴۲	-	ماده ۳۱، تبصره ۱۰۰ و ماده ۷۹	
۳	۴. تقویت رقابت‌پذیری اقتصاد	۴. تقویت رقابت‌پذیری اقتصاد	۴. افزایش سهم تولید و صادرات محصولات و خدمات دانش‌بنیان
	فصل ۱۰		ماده ۹۹ و ماده الحاقی ۱-۱، ۱-۲ و ۱-۳

زیربخش های هر بند سیاست های کلی اقتصاد مقاومتی			بند
			۴۳، ۴۸، ۵۵، ۵۸، ۶۹، ۷۰، ۹۴، ۹۹، ۱۰۵، ۱۰۶ و ۱۱۱
		۶. بهره‌کارگیری مزیت‌های مناطق کشور	۵. رقابت بین مناطق و استان‌ها
		فصول ۷، ۱۰، ۱۲، ۲۰ و ۲۴	-
	۳. ارتقای شاخص‌های عدالت اجتماعی	۲. کاهش شدت انرژی	۴ ۱. اجرای هدف‌مندی‌سازی یارانه‌ها در جهت افزایش تولید، اشتغال و بهره‌وری
	ماده ۳۱ و ۵۱	فصول ۹، ۱۴ و ۲۰	فصول ۵، ۶، ۹، ۱۴، ۱۶، ۲۰ و ۲۴
		۲. افزایش سهم سرمایه انسانی از طریق ارتقای آموزش، مهارت خلاقیت، کارآفرینی و تجربه	۵ ۱. سهم‌بری عادلانه عوامل در زنجیره تولید تا مصرف
		فصول ۱۴، ۱۹، ۲۱، و ۲۳	فصول ۷، ۹، ۱۰ و ۱۱

بند	زیربخش‌های هر بند سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی		
۶	۱. افزایش تولید داخلی نهاده‌ها و کالاهای اساسی (به‌ویژه وارداتی)	۲. اولویت دادن به تولید محصولات و خدمات راهبردی	۳. ایجاد تنوع در مبادی تأمین کالاهای وارداتی با هدف کاهش وابستگی
	بند الحاقی ۲، ردیف ب و بند ۳	ماده ۳۳ و ۶۴	بند الحاقی ۳، ماده ۵ و ۱۰۱
۷	۱. تأمین امنیت غذا	۲. تأمین امنیت درمان	۳. ایجاد ذخایر راهبردی مواد اولیه و کالا
	ماده ۳۲، فصل ۷	-	ماده ۷۱
۸	۱. اصلاح الگوی مصرف	۲. ترویج مصرف کالاهای داخلی	۳. ارتقای کیفیت و رقابت‌پذیری در تولید
	ماده ۳۲	ماده ۷۴	فصول ۵، ۹، ۱۴، ۱۹، ۲۲ و ۲۴
۹	۱. اصلاح و تقویت همه‌جانبه نظام مالی کشور	۲. ایجاد ثبات در اقتصاد ملی	۳. تقویت بخش واقعی
	فصول ۲، ۳، ۹ و ۱۰	ماده ۱۱	-
۱۰	۱. صادرات کالاها و خدمات به تناسب	۲. تسهیل مقررات و گسترش مشوق‌های	۳. گسترش خدمات تجارت خارجی، ۴. تشویق سرمایه‌گذاری

بند	زیربخش های هر بند سیاست های کلی اقتصاد مقاومتی		
	ارزش افزوده و با خالص ارزآوری مثبت	لازم	ترازیمت و زیرساخت های مورد نیاز صادرات خارجی برای
ماده ۴	فصول ۳، ۶، ۷، ۸ و ۱۰	فصول ۳، ۶، ۷، ۸ و ۱۰	فصول ۳، ۶، ۷، ۸ و ۱۰
	۵. برنامه ریزی تولید ملی متناسب با نیازهای صادراتی	۶. شکل دهی بازارهای جدید و تنوع بخشی پیوندهای اقتصادی	۷. استفاده از سازوکار مبادلات تهاتری برای تسهیل مبادلات در صورت نیاز ۸. ایجاد ثبات رویه و مقررات در مورد صادرات
	فصول ۳، ۶، ۷، ۸ و ۱۰	فصول ۳، ۶، ۷، ۸ و ۱۰	
۱۱	۱. توسعه حوزه عمل مناطق آزاد و ویژه اقتصادی		
	۱. توسعه پیوندهای راهبردی و گسترش همکاری و مشارکت با کشورهای منطقه و جهان (به ویژه همسایگان)	۲. استفاده از دیپلماسی در جهت حمایت از اهداف اقتصادی	۳. استفاده از ظرفیت های سازمان های بین المللی و منطقه ای
فصول ۹ و ۲۱	فصول ۸، ۹، ۲۱	فصول ۹ و ۲۴	

زیربخش‌های هر بند سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی				بند
		۲۲ و ۲۴		
۱. انتخاب مشتریان راهبردی نفت و گاز	۲. ایجاد تنوع در روش‌های فروش نفت و گاز	۳. مشارکت دادن بخش خصوصی در فروش نفت و گاز	۴. افزایش صادرات گاز	۱۳
ماده ۴۷	فصل ۱	ماده ۴۴	ماده ۱۴	
۵. افزایش صادرات برق	۶. افزایش صادرات پتروشیمی	۷. افزایش صادرات فرآورده‌های نفتی		
فصل ۱۰	ماده ۴۷	ماده الحاقی ۱-۸		
۱. افزایش ذخایر راهبردی نفت و گاز	۲. حفظ و توسعه ظرفیت‌های تولید نفت و گاز، به‌ویژه در میادین مشترک			۱۴
۰	ماده ۱۵ و ماده الحاقی ۱-۸			
۱. افزایش ارزش افزوده از طریق تکمیل زنجیره ارزش صنعت نفت و گاز	۲. توسعه تولید کالاهایی با بازدهی بهینه براساس شاخص شدت مصرف انرژی	۳. تأکید بر برداشت صیانتی از منابع	۴. بالا بردن صادرات محصولات پتروشیمی	۱۵
فصل ۱۰	ماده ۴۶	ماده ۳	فصل ۱۰	
۱. صرفه‌جویی در هزینه‌های عمومی کشور	۲. تحول اساسی در ساختارها	۳. منطقی‌سازی اندازه دولت	۴. حذف دستگاه‌های موازی و غیرضرور	۱۶

زیربخش های هر بند سیاست های کلی اقتصاد مقاومتی				بند
ماده ۱۰۷ و ۱۰۵	ماده ۱۰۵	ماده ۹۱	-	۵. حذف هزینه های زائد
		۲. افزایش سهم درآمدهای مالیاتی	۱۷	۱. اصلاح نظام درآمدی دولت
		فصل ۴	-	
		۲. قطع وابستگی بودجه به نفت	۱۸	۱. افزایش سالانه سهم صندوق توسعه ملی از منابع حاصل از صادرات نفت و گاز
			-	ماده ۳
۴. جلوگیری از اقدامات فسادزا در حوزه های پولی	۳. جلوگیری از اقدامات فسادزا در حوزه های ارزی	۲. سالم سازی اقتصاد	۱۹	۱. شفاف سازی اقتصاد
ماده الحاقی ۲۱-۱	ماده الحاقی ۲۱-۱	ماده ۶۶	فصول ۲، ۳، ۴، ۵، ۱۹ و ۲۴	
		۶. جلوگیری از اقدامات فسادزا در حوزه های ارزی	۵. جلوگیری از اقدامات فسادزا در حوزه های تجاری	
		ماده الحاقی ۲۱-۱	ماده الحاقی ۲۱-۱	
		۲. اعطای نشان اقتصاد مقاومتی به اشخاص دارای	۲۰	۱. تقویت فرهنگ جهادی در ایجاد ارزش افزوده، تولید

زیربخش‌های هر بند سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی			بند
		خدمات برجسته در زمینه فرهنگ جهادی	ثروت، بهره‌وری، کارآفرینی، سرمایه‌گذاری و اشتغال مولد
		-	بند الحاقی ۲ و ۳ و ماده ۷۹ و ۹۱
		۲. گفتمان‌سازی اقتصاد مقاومتی	۲۱ ۱. تبیین ابعاد اقتصاد مقاومتی
		-	-
	۳. مدیریت مخاطرات اقتصادی از طریق تهیه طرح‌های واکنش هوشمند، فعال، سریع و بهنگام در برابر مخاطرات و اختلال‌های داخلی و خارجی	۲. رصد برنامه‌های تحریم و افزایش هزینه برای دشمن	۲۲ ۱. شناسایی و بهره‌کارگیری ظرفیت‌های علمی، فنی و اقتصادی برای دسترسی به توان آفندی و اقدامات مناسب
	فصول ۲ و ۳	فصول ۹، ۲۱ و ۲۴، ماده الحاقی ۱-۵	فصول ۳ و ۲۲
		۲. روزآمدسازی شیوه‌های نظارت بر بازار	۲۳ ۱. شفاف و روان‌سازی نظام توزیع و قیمت‌گذاری
		فصل ۷	-

زیربخش های هر بند سیاست های کلی اقتصاد مقاومتی			بند
		۱. افزایش پوشش استاندارد برای تمامی محصولات داخلی و ترویج آن	۲۴
		فصل ۷	

(منبع: یافته‌های پژوهش)

جدول شماره ۶: فراوانی اشاره به واژگان کلیدی اقتصاد مقاومتی در برنامه هفتم توسعه (۱۴۰۶-۱۴۰۲)

			۱-۴	۱-۳	۱-۲	۱-۱
			۱	۱	۹۹	۲
		۲-۵	۲-۴	۲-۳	۲-۲	۲-۱
		۱	۹	۱	۴	۲۶
۳-۶	۳-۵	۳-۴	۳-۳	۳-۲	۳-۱	
۹	۰	۳	۱	۰	۴۱	
			۴-۳	۴-۲	۴-۱	
			۱	۵	۹	
				۵-۲	۵-۱	
				۵	۸	
			۶-۳	۶-۲	۶-۱	
			۱	۱	۱	
			۷-۳	۷-۲	۷-۱	
			۱	۰	۱	

						۸-۳	۸-۲	۸-۱
						۸	۱	۱
						۹-۳	۹-۲	۹-۱
						۱	۲	۴
۱۰-۸	۱۰-۷	۱۰-۶	۱۰-۵	۱۰-۴	۱۰-۳	۱۰-۲	۱۰-۱	
۰	۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱	
								۱۱-۱
								۱۰
						۱۲-۳	۱۲-۲	۱۲-۱
						۴	۱۷	۷
۱۳-۷	۱۳-۶	۱۳-۵	۱۳-۴	۱۳-۳	۱۳-۲	۱۳-۱		
۳	۱	۲	۴	۱	۱	۲۷		
							۱۴-۲	۱۴-۱
							۲	۰
					۱۵-۴	۱۵-۳	۱۵-۲	۱۵-۱
					۱	۱	۱	۱۷
					۱۶-۴	۱۶-۳	۱۶-۲	۱۶-۱
					۲	۱	۱	۰
								۱۷-۱
								۳۰
							۱۸-۲	۱۸-۱
							۰	۲۰
۱۹-۶	۱۹-۵	۱۹-۴	۱۹-۳	۱۹-۲	۱۹-۱			
۱	۱	۱	۱	۱	۲۰			

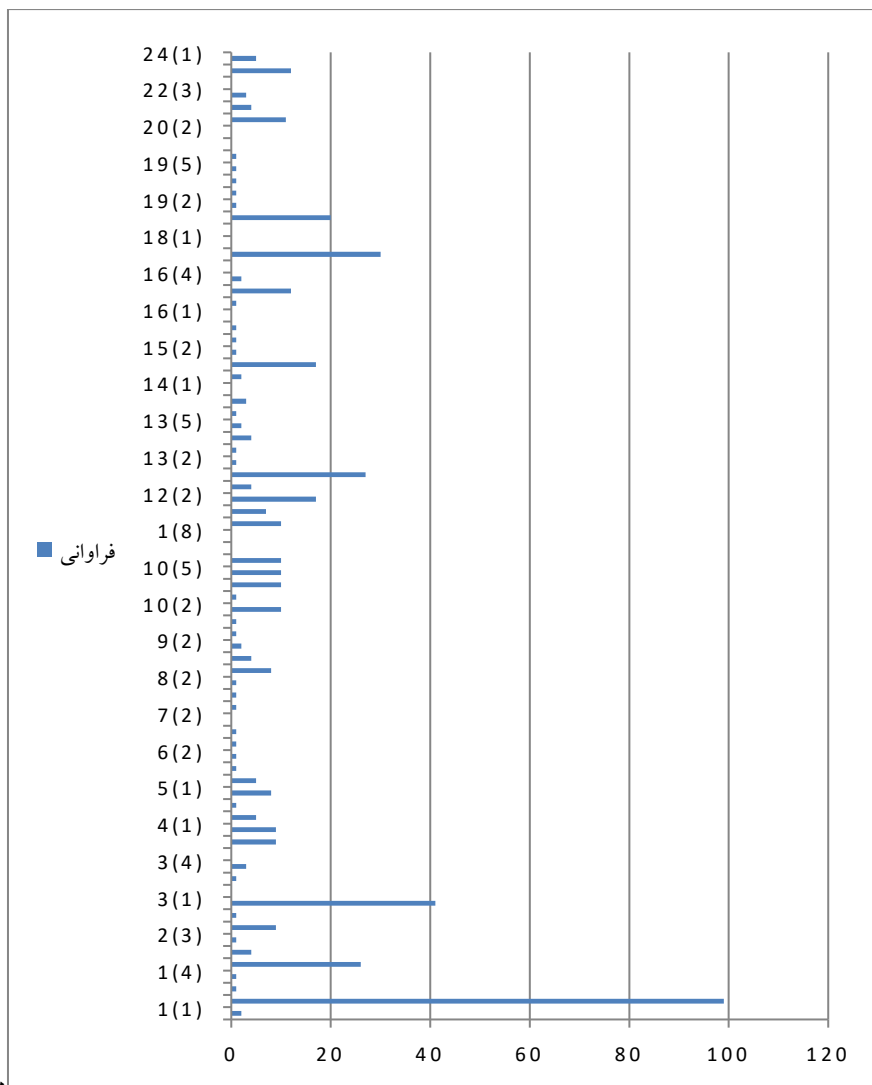

	۲۰-۲	۲۰-۱
	۰	۷
	۲۱-۲	۲۱-۱
	۰	۰
۲۲-۳	۲۲-۲	۲۲-۱
۳	۴	۱۱
	۲۳-۲	۲۳-۱
	۱۲	۰
		۲۴-۱
		۵

(منبع: یافته‌های پژوهش)

نمودار زیر، فراوانی واژگان کلیدی احصاشده در برنامه هفتم توسعه را نشان می‌دهد. همان‌طور که از نمودار پیداست، برخی از واژگان کلیدی اقتصاد مقاومتی در برنامه هفتم وجود ندارد و به برخی دیگر توجه بیشتری شده است. یافته‌ها نشان می‌دهد ۸۶ درصد واژگان کلیدی احصاشده در قانون برنامه هفتم توسعه مورد توجه قرار گرفته است؛ هرچند به برخی واژه‌ها توجه بیشتر و به برخی توجه کمتری شده است.

نمودار شماره ۱: فراوانی واژگان کلیدی اقتصاد مقاومتی در قانون برنامه هفتم توسعه / (منبع: یافته‌های پژوهش)

توجه به واژه کلیدی ۱(۳) با عنوان «مشارکت آحاد جامعه»، بیشترین فراوانی و توجه را در قانون برنامه هفتم توسعه داشته است و برخی واژگان کلیدی احصاشده در قانون برنامه هفتم، نه در متن و نه در محتوا دیده نشده است. واژگان تقویت عوامل تولید، رقابت بین مناطق و استان‌ها، تأمین امنیت درمان، تقویت بخش واقعی، استفاده از سازوکار مبادلات تهاتری برای تسهیل مبادلات در صورت

نیاز، ایجاد ثبات رویه و مقررات در مورد صادرات، افزایش ذخایر راهبردی نفت و گاز، صرفه‌جویی در هزینه‌های عمومی کشور، حذف هزینه‌های زائد، اصلاح نظام درآمدی دولت، قطع وابستگی بودجه به نفت، اعطای نشان اقتصاد مقاومتی به اشخاص دارای خدمات برجسته در زمینه فرهنگ جهادی، تبیین ابعاد اقتصاد مقاومتی، گفتمان‌سازی اقتصاد مقاومتی و شفاف و روان‌سازی نظام توزیع و قیمت‌گذاری در متن و محتوای برنامه هفتم توسعه دیده نشد، اما سایر واژگان حداقل یک بار و برخی تا ۹۹ بار در قانون برنامه هفتم مورد توجه قرار گرفته‌اند.

۵. بحث، نتیجه‌گیری و پیشنهادها

۵ - ۱. بحث

یکی از منابعی که به سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی پرداخته است، بیانیه گام دوم است. بیانیه گام دوم، رسیدن به اقتصاد قوی را مشروط به اجرایی شدن سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی می‌داند. اجرایی شدن سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی، تابع برنامه‌ریزی دقیق است و در این زمینه، برنامه‌های توسعه مسیر بسیار مناسب هستند. در این پژوهش، تبلور سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی در برنامه هفتم مورد بررسی قرار گرفت و این سؤال مطرح شد که برنامه هفتم توسعه چند درصد از سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی را مورد توجه قرار داده است؟

یافته‌های پژوهش نشان داد که برنامه هفتم توسعه به تقویت عوامل تولید، رقابت بین مناطق و استان‌ها، تأمین امنیت درمان، تقویت بخش واقعی، استفاده از سازوکار مبادلات تهاتری برای تسهیل مبادلات در صورت نیاز، ایجاد ثبات رویه و مقررات در مورد صادرات، افزایش ذخایر راهبردی نفت و گاز، صرفه‌جویی در هزینه‌های عمومی کشور، قطع وابستگی بودجه به نفت، اعطای نشان اقتصاد مقاومتی به اشخاص دارای خدمات برجسته در زمینه فرهنگ جهادی، تبیین ابعاد اقتصاد مقاومتی و گفتمان‌سازی اقتصاد مقاومتی توجهی نداشته است.

در سوی دیگر، مشارکت آحاد جامعه، رشد بهره‌وری، پیشتازی اقتصاد دانش‌بنیان، استفاده از دیپلماسی در جهت حمایت از هدف‌های اقتصادی، انتخاب مشتریان راهبردی نفت و گاز، افزایش ارزش افزوده از طریق تکمیل زنجیره ارزش صنعت نفت و گاز، افزایش سهم درآمدهای مالیاتی،

شفاف‌سازی اقتصاد و افزایش سالانه سهم صندوق توسعه ملی از منابع حاصل از صادرات نفت و گاز در برنامه هفتم بیشتر مورد توجه قانون‌گذاران قرار گرفته است.

توجه نداشتن به برخی مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی یا کم‌توجهی به برخی مؤلفه‌ها، زمینه‌ساز مشکلات متعدد اقتصادی می‌شود. اگر با نگاه دقیق به این موضوع، حتی می‌توان به ریشه بسیاری از ناترازی‌ها پی برد.

۵ - ۲. نتیجه‌گیری

بیانیه گام دوم ضمن اشاره به مسیر طی شده در چهل سال اول نظام جمهوری اسلامی ایران، به الزامات اجرایی چهل سال دوم نیز پرداخته است. در بخش اقتصاد بیانیه، راه‌حل ایجاد اقتصاد مستقل، توجه به سیاست‌های اقتصاد مقاومتی معرفی شده است. لذا، این پژوهش تلاش کرد با واکاوی برنامه هفتم توسعه و انطباق آن با سیاست‌های اقتصاد مقاومتی، میزان تبلور سیاست‌های اقتصاد مقاومتی در برنامه هفتم را مورد بررسی قرار دهد.

واضح است که برای تحقق اقتصاد مقاومتی برنامه‌های پنج‌ساله توسعه نقش بسیار مهمی دارند، زیرا اهداف سیاست‌های کلی بدون طراحی برنامه‌های اجرایی قابل دستیابی نیست. لذا، در این پژوهش برنامه هفتم مورد توجه قرار گرفت و تلاش شد با بررسی آن، اطلاعات مفیدی در مورد مسیر طراحی شده برای دستیابی به اهداف بیانیه گام دوم حاصل شود.

بنابراین، واکاوی واژگان کلیدی موجود در بندهای ۲۴ گانه اقتصاد مقاومتی در فصول ۲۴ گانه برنامه هفتم توسعه احصا و ارتباطی بین این دو مشخص شد. بررسی اولیه نشان می‌دهد سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی، هشتاد واژه کلیدی دارد. جدول شماره (۱) این واژگان کلیدی را نشان می‌دهد. سپس، برنامه هفتم توسعه که ۲۴ فصل دارد، مورد توجه قرار گرفت و هشتاد واژه کلیدی که فرامین اقتصاد مقاومتی هستند، در این برنامه کنکاش شد.

نتایج پژوهش نشان می‌دهد برنامه هفتم توسعه تا ۸۶ درصد از انتظارات سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی را پوشش داده است و ۱۴ درصد از نکات سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی در برنامه هفتم جایی نداشته و به آن اشاره نشده است. به عبارت دیگر، از هشتاد واژه کلیدی سیاست‌های

کلی اقتصاد مقاومتی، به یازده مورد اصلاً در برنامه هفتم توسعه اشاره‌ای نشده است که از جمله می‌توان به موارد زیر اشاره کرد: تقویت عوامل تولید، رقابت بین مناطق و استان‌ها، تأمین امنیت درمان، تقویت بخش واقعی، استفاده از سازوکار مبادلات تهاتری برای تسهیل مبادلات در صورت نیاز، ایجاد ثبات رویه و مقررات در مورد صادرات، افزایش ذخایر راهبردی نفت و گاز، صرفه‌جویی در هزینه‌های عمومی کشور، حذف هزینه‌های زائد، اصلاح نظام درآمدی دولت، قطع وابستگی بودجه به نفت، اعطای نشان اقتصاد مقاومتی به اشخاص دارای خدمات برجسته در زمینه فرهنگ جهادی، تبیین ابعاد اقتصاد مقاومتی، گفتمان‌سازی اقتصاد مقاومتی و شفاف و روان‌سازی نظام توزیع و قیمت‌گذاری.

۵-۳. پیشنهادها

با توجه به یافته‌های پژوهش، پیشنهاد می‌شود:

- گفتمان‌سازی اقتصاد مقاومتی از طریق تبیین ابعاد اقتصاد مقاومتی مورد توجه مسئولان قرار بگیرد. این امر زمینه را برای جلوگیری از اشتباهات محاسباتی مسئولان و مطالبه‌گری اقتصاد مقاومتی در مسیر رفع مشکلات اقتصادی کشور فراهم می‌کند.
- تقویت عوامل تولید باید مورد توجه قرار بگیرد. سرمایه‌های انسانی و فیزیکی برای کشور از اهمیت فراوانی برخوردارند و باید تقویت شوند. رقابت بین مناطق و استان‌ها برای بارور شدن پتانسیل‌های بالقوه مناطق و استان‌ها بسیار مهم است.
- تأمین امنیت درمان نیز از مباحثی است که در برنامه هفتم به آن توجه نشده است، در حالی که امنیت درمان نقش بسیار مهمی در تداوم مسیر پیشرفت کشور دارد.
- تقویت بخش واقعی اقتصاد از طریق سیاست‌های مالی و ظرفیت مالیات‌ها بسیار مهم است. فعالیت‌های سوداگران به‌عنوان یک سم مهلک برای انحراف منابع اقتصادی از بخش واقعی به بخش‌های غیرواقعی باید محدود شود.
- با توجه به تهدیدها و تحریم‌های اقتصادی، استفاده از سازوکار مبادلات تهاتری برای تسهیل مبادلات در سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی مورد توجه قرار گرفته است. لازم است این

مهم در دستور صادرکنندگان و وزارتخانه‌های مرتبط قرار بگیرد و مشوق‌هایی در این زمینه مصوب شود.

- افزایش ذخایر راهبردی نفت و گاز نیز در برنامه هفتم مورد توجه قرار نگرفته است. توجه نداشتن به این امر، موجب ناترازی می‌شود که در اقتصاد ما به صورت قطع برق یا مازوت‌سوزی خود را نشان می‌دهد. این تجربه بیش‌ازپیش ضرورت توجه به این بُعد را نشان می‌دهد.

- صرفه‌جویی در هزینه‌های عمومی کشور از دیگر مواردی است که در برنامه هفتم توجهی به آن نشده است. تنها از این طریق می‌توان بهره‌وری اقتصاد را افزایش داد. این بسیار مهم است که بودجه محدود کشور در بهترین زمینه مورد نیاز مصرف شود.

- قطع وابستگی بودجه کشور به نفت نیز از مهم‌ترین ابعاد سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی است که در برنامه هفتم به آن توجهی نشده است. این یک مطالبه مهم و در صورت موفقیت، دستاورد بسیار مهمی برای اقتصاد کشور است. در این صورت است که تحریم‌های نفتی دیگر در رفاه مردم کشور مؤثر نخواهد بود.

۶. منابع

۱-۶. منابع فارسی

- ارشدی، وحید؛ نوبخت، جواد؛ اسماعیل پور ثانی، رضا و سید حسین زاده یزدی، سعید (۱۴۰۰). فراتحلیل مطالعات اقتصاد مقاومتی در ایران: شناسایی عوامل مؤثر بر استحکام درونی سازمان برابر تکانه‌ها. فصلنامه علمی مطالعات اقتصاد اسلامی، ۱۴(۲۷)، ۱۶۹-۱۲۷.
- اسماعیلی گیوی، حمیدرضا؛ موسوی خطیر، سیدجلال، منصوری، علی‌نظر و فضائلی، احمد (۱۳۹۷). شناسایی راهبردهای ارتقای الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت. مدیریت اسلامی، ۲۶(۴)، ۵۱-۷۸.
- باقری، علی (۱۳۹۷). مفهوم‌شناسی اقتصاد مقاومتی و تبیین نقش و جایگاه آن در دوران پساتحریم. فصلنامه سیاست‌های مالی و اقتصادی، (۲۴)، ۱۱۱-۱۴۷.
- خانی، محمدحسن (۱۳۹۵). الزامات سیاست خارجی الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت. دانش سیاسی، ۱(۱۱۲)، پیاپی ۲۳، ۷۲-۶۱.
- رضایی، امید و امیری‌نیک، راحیل (۱۳۹۵). عوامل راهکارهای مؤثر بر رشد اقتصاد در شرایط اقتصادی مقاومتی. فصلنامه پژوهش‌های کاربردی در مدیریت و حسابداری، ۲(۴)، ۱۳۱-۱۴۲.
- سلیمانی، یاسر و سیدحسین‌زاده یزدی، سعید (۱۳۹۵). تبیین رویکردها و مؤلفه‌های سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی بررسی موردی: تبیین بند دوازدهم سیاست‌ها: مؤلفه دیپلماسی اقتصادی. فصلنامه سیاست‌های راهبردی و کلان، (۴)، ۹۱-۱۱۴.
- سیف، الله‌مراد (۱۳۹۱). الگوی پیشنهادی اقتصاد مقاومتی جمهوری اسلامی ایران (مبنتی بر دیدگاه مقام معظم رهبری). فصلنامه آفاق امنیت، ۵(۱۶)، ۵-۲۲.
- سیف، الله‌مراد (۱۳۹۲). مقدمه‌ای بر نقشه‌ای راه پیاده‌سازی سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی جمهوری اسلامی ایران. فصلنامه مطالعات راهبردی بسیج، ۱۶(۶۱)، ۸۹-۱۱۵.
- شهبواری، سجاد (۱۴۰۰). تبیین رویکرد اقتصادی بسیج در سند الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت (در چهارچوب شاخص‌های انقلابی‌گری مبتنی بر منظومه فکری مقام معظم رهبری علیه‌السلام). مطالعات مدیریت راهبردی دفاع ملی، ۵(۱۷)، ۱۳۱-۱۶۶.

صادقانی شاهدانی، مهدی و محسنی، حسین (۱۳۹۲). بایسته‌های نظام مالی اسلامی در الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت. مطالعات اقتصاد اسلامی، ۵ (۲)، پیاپی ۱۰، ۳۸-۷.

مختاریان‌پور، مجید (۱۳۹۵). مدل فرایندی طراحی الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت. الگوی پیشرفت اسلامی - ایرانی، ۴ (۸)، ۳۰-۹.

